

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

Pascal Bruckner

Tirania penitenței

Eseu despre masochismul occidental

Traducere din limba franceză și note de
Vasile Zincenco

3
TREI

Lista textelor încadrate

Islamo-stângismul sau păcăleala reciprocă.....	35
Ne-au prevenit!.....	66
Despre buna întrebuințare a barbariei.....	85
Bounty, cappuccino, unchiul Tom	97
Ce este statul-căință?	122
Ni s-a născut un dușman!.....	150
Întrebări despre sclavie	169
Portret al oropsitului vieții ca rebel consumator.....	178
Europa fără frontiere	202
Reconcilierea	224

ii Patologiile datoriei .....

În plasa dușmanului în trind .....

Instabilitate crăd de sine .....

Cărți cu sens unic .....

Falsa dispută a islamofobiei .....

iii Piscina inoanșei regăsite .....

Care civilizație e Orientului Apropiat? .....

„Stonhamul, ADN-ul crizașului și omniștii” .....

Lista textelor încadrate

.....	35
.....	60
.....	85
.....	97
.....	122
.....	150
.....	169
.....	178
.....	202
.....	224

Cuprins

Introducere	9
I	
Colportorii înfierării	15
<i>Iremediabilul și apăsarea morală</i>	17
<i>Ideologia care se bâlbâie</i>	20
<i>Flagelanții lumii occidentale</i>	25
<i>O sete de pedeapsă</i>	33
II	
Patologiile datoriei	39
<i>A-ți plasa dușmanul în inimă</i>	41
<i>Vanitățile urii de sine</i>	47
<i>Căințe cu sens unic</i>	53
<i>Falsa dispută a islamofobiei</i>	60
III	
Piscina inocenței regăsite	69
<i>Care centralitate a Orientului Apropiat?</i>	72
<i>„Sionismul, ADN-ul criminal al omenirii“</i>	76

Respectiv	<i>Demascarea uzurpatorului</i>	80
	<i>Un arbitraj delicat</i>	87
	<i>Dublul blestemat</i>	93

IV

Fanatismul modestiei	101
<i>O convertire tardivă la virtute</i>	103
<i>Imperiul vidului</i>	105
<i>Pacificarea trecutului</i>	108
<i>Vinovatul imaginar</i>	111
<i>Regăsirea stimei față de sine</i>	115
<i>Dubla învoățătură</i>	120

V

A doua Golgotă	125
<i>Contrasensuri despre Auschwitz</i>	128
<i>Hitlerizarea istoriei</i>	132
<i>Dubla nostalgie colonială</i>	141

VI

Ascultă-mi suferința	153
<i>Despre victimizare văzută ca o carieră</i>	156
<i>Protecția minorităților sau emanciparea individului</i>	163
<i>Ce îndatorire de memorie?</i>	172

VII

Depresie în paradis

Franța, simptom și caricatură a Europei	181
<i>O victimă universală?</i>	184
<i>Pielea de șagrin</i>	190
<i>Cine sunt reacționarii?</i>	194
<i>Triumful fricii</i>	198
<i>Metamorfoză sau declin?</i>	200

VIII

Îndoiala și credința

Disputa Europa – Statele Unite	205
<i>A fi sau a avea</i>	208
<i>Ațâțătorii la Istorie</i>	212
<i>Arhaismul soldatului</i>	215
<i>Colosul fanfaron</i>	220

Concluzie

Un cadou otrăvit	229
-------------------------------	-----

Lista textelor încadrate	239
---------------------------------------	-----

în estul acestei mic cap asiatic, care să nu trebuiască să-și facă un examen al conștiinței și a cărei istorie să nu fie plină de cadavre, miradoare, torturi, violențe. Atâtea opere sublimе, metafizici înalte, filosofii delicate pentru a se ajunge la războaie civile, grămezi de cadavre, camere de gazare, gulaguri. Europa a combinat în mod inedit gândirea calculatoare și omorul, construind cu metodă și în mod sistematic o mașină de dezumanizare care și-a avut apogeul în secolul al XX-lea. În civilizația noastră se ascunde un maleficiu care îi corupe sensul, îi ridiculizează măreția. Culmile gândirii, muzicii și artei — întreg acest lux inutil și tragic — au drept corolar abisurile abjecției.

În 1955, în legătură cu indienii din Brazilia, Claude Lévi-Strauss evocă plin de consternare în *Tristes tropiques* „monstruosul și incomprehensibilul cataclism care a fost, pentru o atât de mare și inocentă parte a omenirii, dezvoltarea civilizației occidentale¹”. De acest sentiment de repulsie dau dovadă și astăzi nenumărați călători și teoreticieni. La patruzeci de ani după Lévi-Strauss, constatarea este aceeași: „Multe trebuie să ne fie iertate, în mod colectiv, explică filosoful Jean-Marc Ferry (...). Trebuie să ne aducem aminte la modul critic câte violențe și umiliri le-am cauzat unor popoare întregi de pe toate continentele ca să triumfe propria noastră viziune asupra omenirii și civilizației². Un istoric specialist în Algeria scrie, pentru a-și exprima regretul: „Francezii n-au considerat niciodată regretul ca o parte constitutivă a istoriei lor³”.

¹ Claude Lévi-Strauss, *Tristes Tropiques*, Plon, 1955, p. 375.

² Jean-Marc Ferry, *Les Puissances de l'expérience*, Le Cerf, 2 vol., Paris, 1991, p. 219.

³ Benjamin Stora, *Les Aveux les plus durs*, în Patrick Weil și Stéphane Dufoix, *L'Esclavage, la colonisation et après*, PUF, 2005, p. 591.

Edgar Morin* este cel care, într-o serie de conferințe din 2005, vede în Europa pacificată, și numai în ea, fermentul unei posibile barbarii: „Trebuie să fim capabili să gândim barbaria europeană pentru a o depăși, căci cea mai rea barbarie este încă posibilă. În mijlocul deșertului amenințător al acesteia, ne aflăm pentru moment sub protecția relativă a unei oaze. Dar știm, de asemenea, că suntem plasați în condiții istorico-politico-sociale care fac cu puțință să ne imaginăm tot ce este mai rău, îndeosebi în perioadele paroxistice⁴”.

Că Europa este omul bolnav al planetei pe care o infectează cu pestilența sa, iată un lucru de care fiecare om de pe continentul european ar trebui să fie convins. La întrebarea: cine este vinovat? în sensul metafizic al termenului, părerea cea mai răspândită va răspunde în mod spontan: noi. Occidentul, alianța dintre Lumea Veche și cea nouă, este o mașină fără suflet și fără stăpân care a pus „omenirea în slujba sa”. Occidentul trăiește de-acum înainte în epoca „revanșei cruciaților” (*sic*) și vrea să-și exporte peste tot pasiunile dezlănțuite.⁵ Nu există nici o monstruoșitate în Africa, Asia sau Orientul Mijlociu de care să nu fie răspunzător Occidentul:

„Lumea a Treia este derivatul pasiunilor dezlănțuite de jocurile dereglate ale concurențelor nestăpânite. La originea marilor carnaje delirante din Lumea a Treia, care-i

* Edgar Morin (n. 1921), sociolog francez, specialist în problemele culturii și difuzarea ei, precum și în imaginarul social: *L'Esprit du temps* (1962), *La Rumeur d'Orléans* (1970), *La Methode*, 5 vol. (1971–2001), *Terre-patrie* (1993). (N. t.)

⁴ Edgar Morin, *Culture et barbarie*, Bayard, 2005, p. 92.

⁵ Serge Latouche, *L'Occidentalisation du monde*, 1992, 2005 pentru noua ediție, La Découverte, p. 26 și 27.

însăpăimântă pe cititori și ne întărește convingerea privind barbaria Celuilalt, se află frustrările create de Occident. Exemplele sunt nenumărate: Cambodgia cea pașnică cu-fundată într-un genocid nemaiîntâlnit în urma intervenției americane, Iranul lipsit de revoluția sa burgheză a lui Mossadegh* printr-o intervenție anglo-americană, terorismul orb al răpirilor, deturnările de avioane, luările de ostilități suscitade de coșmarul din Orientul Mijlociu.“⁶

Exterminarea este „în miezul gândirii europene“ (Sven Lindqvist) și imperialismul ei e „un proces necesar în mod biologic și care, potrivit legilor naturii, duce la eliminarea inevitabilă a raselor inferioare“⁷. Dacă Occidentul „n-a știut probabil să producă computere decât pentru că undeva niște oameni mureau de foame și de dorințe“⁸, concluzia se impune de la sine: trebuie să rezisti prin toate mijloacele puterii lui dezintegratoare.

Ideologia care se bâlbâie

Europa împotriva ei înseși: antioccidentalismul, se știe, este o tradiție europeană care merge de la Montaigne

* Mohammad Mossadegh (1882–1967), om politic iranian, a fondat Frontul național și, ca prim-ministru (1951–1952 și 1952–1953), a naționalizat industria petrolieră, dar, în ciuda susținerii populare, a fost răsturnat de la putere și condamnat la trei ani de închisoare. (N. t.)

⁶ Serge Latouche, *op. cit.*, p. 77.

⁷ Sven Lindqvist, *Exterminez toutes ces brutes. L'odyssée d'un homme au coeur de la nuit et les origines du génocide européen*, Le Serpent à plumes, Paris, 1998 (originalul în suedeză 1992). Citat de Géraldine Faes, Stephen Smith, *Noir et Français*, Panama, Paris, 2006, pp. 324–325.

⁸ Serge Latouche, *op. cit.*, p. 120.

la Sartre și instilează relativismul și îndoiala într-o conștiință curată și sigură de dreptul ei. Odiñoară, trebuia să ai îndrăzneală ca să denunți barbaria conchistadorilor de pe vremea lui Las Casas* sau misiunea civilizatoare a marilor puteri pe vremea imperiilor. În prezent, ca să ataci Europa, este de ajuns doar un pic de epigonism. Astfel, în 1925, în plin război al Rif-ului, în Maroc, război purtat de triburile rebele ale lui Abd el-Krim împotriva trupelor franceze și spaniole, Louis Aragon, pe atunci în vârstă de 28 de ani, ține la Madrid, în fața studenților, o conferință pe cât de magnifică, pe atât de lipsită de judecată, vibrând de furie:

„Le vom veni de hac la toate. Și mai întâi vom ruina civilizația aceasta care vă este dragă, în care sunteți prinși ca niște fosile într-un șist.

Lume occidentală, ești condamnată la moarte! Suntem defetiștii Europei [...]. Fie ca Orientul, teroarea voastră, să răspundă în sfârșit glasului vostru! Peste tot, vom trezi germenii confuziei și ai disconfortului. Suntem agitorii spiritului.

Toate baricadele sunt bune, toate piedicile în calea fericirii sunt blestamate. Evrei, ieșiți din ghetouri! Să fie înfometat poporul ca să cunoască în sfârșit gustul pâinii și al mâniei! Mișcă-te, Indie cu o mie de brațe, mare Brahma legendar! E rândul tău, Egipt! Iar traficanții de droguri să se arunce asupra țărilor noastre îngrozite! [...] Revoltă-te, lume! Uitați-vă cât de uscat este pământul și bun pentru toate incendiile! Parcă e făcut din paie.

* Bartolomé de Las Casas (1470–1566), preot dominican și scriitor spaniol, episcop de Chiapa, în Mexic, autor al monumentalei cărți *Histoire des Indes* și apărător al indienilor în celebra sa lucrare *Très brève relation de la deconstruction des Indes* (1542). (N. t.)

Rădeți! Suntem cei care întotdeauna vor întinde mâna dușmanului..."⁹

Optezeci de ani mai târziu, aceeași idee este enunțată cu platitudine, ca o constatare a unui executor judecătoresc: feliicitându-se că peste tot se înmulțește rezistența la influența noastră, economistul și filosoful Serge Latouche afirmă că „moartea Occidentului nu va fi neapărat sfârșitul lumii” ci, dimpotrivă, „condiția înfloririi unor lumi noi, a unei noi civilizații, a unei noi ere”¹⁰. Între timp, această contestare s-a degradat în automatism, jubilarea distructivă s-a împotmolit în limba unei birocrății reci.

Imposibil în această privință să nu încerci o senzație ciudată de *remake*, ca și când vechile șlagăre din anii '60 ne-ar obseda din nou. Asta ar însemna să nesocotim un punct fundamental: la fel cum ideea comunistă își regăsește o anumită seducție pe măsură ce se estompează amintirea URSS-ului, atitudinea în favoarea Lumii a Treia înflorește din nou pe când uităm maoismul, khmerii roșii, gherilele sud-americe. Falimentul acestor utopii concrete este ceea ce explică resurgența doctrinei, eliberată brusc de proba realului. Ideologiile nu mor niciodată, ci se metamorfozează și renasc sub o nouă aparență atunci când le credeai înmormântate pentru totdeauna: eșecul, departe de a sluji drept celulă de dezmeticire, relansează beția. Chipului întristat al colonizatului i-a succedat într-adevăr chipul întristător al decolonizatului care, de patruzeci de ani încoace, înșiruie dezamăgiri și

⁹ *La Révolution surréaliste*, nr. 4, citat în André Reszler, *L'Intellectuel contre l'Europe*, PUF, 1976, p. 81.

¹⁰ Serge Latouche, *op. cit.*, p. 158.

fiascouri: Marele Cărmaci și cei 70 de milioane de morți ai săi, masacrele în masă ale lui Pol Pot, represiunea vietnameză și exodul întreprins de *boat people*, dictatura lui Saddam Hussein, delirul obscurantist al molahilor în Iran, fascismul cubanez, războiul civil algerian, deruta diverselor socialisme tropicale, fără a mai pune la socoteală corupția, sărăcirea, risipa, nepotismul.

De o jumătate de secol, miezul întunericului nu mai este reprezentat de epopeea colonială, ci de Africa independentă, „acest cocteil de dezastre”, cum o califica cu pudoare Kofi Annan, în 2001: domnia ucigașă a Negusului Roșu, Mengistu, bufoniile macabre ale unui Amin Dada, ale unui Sekou Touré sau ale unui Bokassa, demența unui Samuel Doe și a unui Charles Taylor în Liberia, diamantele de sânge ale unui Foday Sankho în Sierra Leone, inventatorul mutilării „short sleeve”, la cot, și „long sleeve”, la umăr, folosirea copiilor-soldați, a copilandrilor ucigași, bătuți, drogați, lagărele de detenție, violurile colective, fără a uita conflictul interminabil dintre Etiopia și Eritreea, războaiele civile din Ciad, Sudan, Somalia, Uganda, Côte-d'Ivoire, practicile antropofage din Congo, crimele împotriva umanității în Darfour și, *last but not least*, genocidul din Rwanda și războiul de la Marile Lacuri cu cele trei-patru milioane de victime din 1998 încoace. Decolonizarea a fost un mare proces de egalitate democratică: aserviții de ieri s-au ridicat, în câțiva ani, la același nivel de bestialitate ca acela al foștilor lor stăpâni. Singurele excepții remarcabile în acest sumbru tablou: Africa de Sud, Botswana, micii și marii dragoni din Asia, precum și India și China, care au irumpt definitiv câștigate amândouă de capitalism, revanșă a celor care au furat focul împotriva foștilor dominanți.

Ce îi striga lui Jacques Chirac mulțimea tinerilor, în 2004, în timpul primei vizite pe care un președinte al Republicii franceze o făcea în Algeria, după decolonizarea acesteia? „Vize, vize!” Un spirit răutăcios ar spune: ne-au alungat și acum toți vor să vină la noi! Acest fapt nu repune în cauză legitimitatea independențelor, dimpotrivă, explică un adevăr stânjenitor: Europa a renunțat la colonii mult mai repede decât au renunțat la Europa fostele colonii. De vreme ce Europa nu s-a prăbușit în convulsii de decolonizării, dezmințindu-i pe cei care-i legau bogăția de jefuirea Sudului și de schimburile economice inegale, nu mai rămâne altceva decât insistența fără încetare pe perversitatea ei. Globul constituind acum, datorită mass-mediei, o casă de sticlă în care fiecare cunoaște, mai mult sau mai puțin, condiția celorlalți, maladia comparării accelerează concurența dintre popoare. Vechiul vis al mântuirii prin națiunile proletare fiind provizoriu suspendat (chiar dacă vedem reconstituindu-se în America de Sud un front antiimperialist condus de președintele venezuelean Hugo Chavez), se revine la retoricile de reîncredințare, cu atât mai mult cu cât ofensiva mondială a Islamului și descumpănirea imigranților dau acestor discursuri o nouă legitimitate. Curios exemplu de atitudine favorabilă Lumii a Treia, care supraviețuiește dispariției Lumii a Treia ca entitate autonomă! Primul discurs ce dispărea în anii '80 era unul de proiecție în viitor care susținea regimuri având pretenția să întruchipeze noul Eden revoluționar. Cel de astăzi este unul de introspecție, întors împotriva noastră: ne urâm mult mai mult decât îi iubim pe ceilalți. Acest disconfort, încetând să fie susținut de un proiect politic, macină din interior conștiința occidentală. Schimbare de scară, în-gustare a orizonturilor!

Flagelanții lumii occidentale

În 1947, Maurice Merleau-Ponty, încă tovarăș de drum al comuniștilor, încearcă să înțeleagă logica proceselor de la Moscova, procese care l-au determinat pe Stalin, cu zece ani înainte, să-și elimine foștii tovarăși reboțezati dușmani ai poporului.¹¹ Deși nevinovați pentru faptele ce le sunt imputate, acești bolșevici puri și duri își mărturisesc greșelile, se acuză de rele imaginare. Își născocesc tot felul de trădări față de proletariat și mor încrezători în viitorul Revoluției. Păstrând proporțiile, mentalitatea inculpării subzistă în noi, ca un reflex, în felul în care ne autoflagelăm spontan în fața nenorocirilor planetei. Europeanul mijlociu, bărbat sau femeie, este o ființă de o extremă sensibilitate, mereu gata să-și atribuie sărăcia Africii și Asiei, să deplângă nenorocirile lumii, să-și atribuie răspunderea pentru ele, întrebându-se mereu ce poate face pentru țările din Sud, în loc să se întrebă ce poate face Sudul pentru el însuși.

Încă din seara zilei de 11 septembrie 2001, o mare parte dintre concetățenii noștri, în ciuda unei simpatii evidente pentru victime, și-au spus că americanii au meritat ce-au pățit. Floarea intelectualității europene s-a angajat imediat pe această cale cu un lux de subtilități retorice: pirații care au străpuns turnurile de la World Trade Center erau doar agenții unei nemiloase pedepsiri. Atunci am văzut înmulțindu-se tot felul de Nero de buzunar care au aplaudat dublul atentat, descoperind în el exercitarea unei justiții imanente. Un fel de „ochi pentru ochi”, de restabilire a echilibrului rupt de o disimetrie

¹¹ Maurice Merleau-Ponty, *Humanisme et terreur*, introducere de Claude Lefort, Gallimard, 1980.

excesivă; astfel a interpretat Jean Baudrillard evenimentul, într-o justificare cu totul religioasă a răzbunării:

„Când situația este monopolizată astfel de puterea mondială, când ai de-a face cu formidabila condensare a tuturor funcțiilor în mașinaria tehnocratică și în gândirea unică, ce altă cale mai există oare în afară de un transfer terorist de situație? Chiar sistemul a creat condițiile obiective ale acestei replici brutale. Strângând toate cărțile de joc pentru el, îl forțează pe Celălalt să schimbe regulile jocului (...) teroare împotriva terorii, nu mai există nici o ideologie în spatele acestor atitudini.”¹²

Dar atentatele din 11 martie 2004 de la Madrid (200 de morți) au dovedit că și europenii interiorizaseră greșeala: hotărârea noului guvern de stânga al lui Zapatero (care de multă vreme se angajase să o facă) de a retrage trupele spaniole din Irak a putut lăsa să se creadă că acesta se conforma exigențelor celor care pun bombe și că măcelul din gara Atocha avea drept cauză angajarea Madridului alături de Washington în al doilea război din Golf (în vreme ce unele celule teroriste au continuat să pregătească atacuri și mult după retragerea trupelor invocând pierderea Andaluziei musulmane în secolul al XV-lea). Să ne amintim că, la Madrid, un milion de persoane au

¹² Jean Baudrillard, *Le Monde*, 2 noiembrie 2001. De notat că într-un interviu acordat revistei *VSD*, Ilich Ramírez Sánchez zis Carlos, aflat în închisoare la Paris pentru fapte de terorism, nu spune nici el altceva: „Ridicând constant pragul de violență hegemonică, America trebuie să se aștepte la o replică proporțională”. Citat în Carlos, *L'islam révolutionnaire*, declarații consemnate de Jean-Michel Vernochet, Ed. du Rocher, 2003.

manifestat fără nici un strigăt de ură împotriva arabilor, mulțumindu-se să-l huiduiască pe José Aznar, care-i târâse fără voia lor în Irak, și să acuze pe nedrept organizația separatistă bască ETA. Masacrul rămâne și astăzi atribuit liderului drepte populare, ridicat la rangul de țap ispășitor comod, ceea ce te scutește să cauți cauzele reale. Bombele care au explodat la Londra pe 7 iulie 2005, cauzând la rândul lor aproape 60 de morți, au dat și ele loc unei întregi retorici a ispășirii. A doua zi, *Le Parisien*, nu tocmai reputat pentru stângismul lui, titra: „Al-Qaida pedepsește Londra” (cotidianul își va cere scuze apoi pentru această frază). Primarul Londrei, Ken Livingston, om de stânga convins, cunoscut pentru ostilitatea lui dintotdeauna față de Israel, a condamnat atentatele, dar a explicat puțin după aceea că trebuie „ca țările arabe să fie lăsate libere”, uitând poate că teroriștii erau în majoritatea lor cetățeni britanici de origine pakistaneză:

„Probabil că nu s-ar fi petrecut atentatele sinucigașe dacă Occidentul ar fi lăsat țările arabe libere să-și ia propriile decizii după Primul Război Mondial. Cred că am avut douăzeci de ani de intervenție occidentală în țări majoritar arabe din cauza nevoii de petrol a Occidentului (...) Dacă, la sfârșitul Primului Război Mondial, am fi făcut ceea ce le promisesem arabilor, adică să-i lăsam liberi să aibă propriile lor guverne și nu ne-am fi amestecat în treburile lor, doar cumpărându-le petrolul (...) cred că așa ceva nu s-ar fi întâmplat.”¹³

A inversa încărcătura dovezii, a face din niște civili sfârtecați, pradă armelor și focului, niște vinovați fără

¹³ *Le Monde*, 21 iulie 2005.